

- постижение накопленных на всех этапах существования мировой цивилизации общепедагогических и общечеловеческих ценностей.

Литература

1. **Бирич, И.А.** Антропо-гуманистические основы образования: автореф. дис. ...докт. философ. наук: 09.00.11/ И.А. Бирич; Рос. гос. торг.-эконом. ун-т. – М., 2006. – 40 с.
2. **Зеньковский, В.В.** Проблемы воспитания в свете христианской антропологии / В.В. Зеньковский. – М.: Шк.-Пресс, 1996. – 271 с.
3. **Бердяев, Н.А.** Смысл творчества (опыт оправдания человека) / Н.А. Бердяев // Собр. соч.: в 4 т. – Париж, 1991. – Т. 2. – 398 с.
4. **Клюев, А.С.** Музыкалотерапия: путь к Гармонии // Альманах кафедры эстетики и философии культуры СПбГУ. № 2. СПб.: С.-Петербургское филос. общество, 2007. – С. 318-324.
5. **Самсонова, Т.П.** Феномен человека в отечественной музыкальной культуре: автореф. дис. ... докт. философ. наук: 09.00.13 / Т.П. Самсонова; Ленингр. обл. гос. ун-т. – СПб, 2008. – 47 с.
6. **Земцовский, И.И.** Текст – Культура – Человек. Опыт синтетической парадигмы / И.И. Земцовский // Музыкальная академия – 1992. – № 4. Человек музицирующий – человек интонирующий – человек артикулирующий // Музыкальная коммуникация. Проблемы музыкознания. – Вып. 8. – СПб РИИИ, 1996.
7. **Торопова, А.В.** НОМО-MUSICUS в зеркале музыкально-психологической и музыкально-педагогической антропологии. Монография / А.В. Торопова. – М.: Граф-Пресс, 2008. – 288 с.
8. **Лихачев Д. С.** Духовность и бездуховность / Избранное: мысли о жизни, истории, культуре. – М.: Рос. фонд культуры, 2006. – С. 51 - 54.
9. **Мудрик А. В.** Социализация человека : учеб. пособие. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Академия, 2006. – 304 с.
10. **Потапшик М. М.** Педагогический гламур как способ ухода от реальных проблем // Народное образование. – 2008. – № 8. – С. 93 - 100.
11. **Щедровицкий, П.Г.** Очерки по философии образования / П.Г. Щедровицкий. – М.: Эксперимент, 1993. – 154 с.
12. **Целковников, Б.М.** Становление мировоззренческих убеждений у будущих учителей музыки в процессе профессиональной вузовской подготовки: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Б.М. Целковников. – Краснодар, 1999. – 258 л.
13. **Методологическая культура педагога-музыканта:** учеб. пособие / Э.Б. Абдуллин [и др.]; под ред. Э.Б. Абдуллина. – М.: Академия, 2002. – 298 с.
14. **Гребенюк, О.С.** Основы педагогики индивидуальности: учеб. пособие / О.С. Гребенюк, Т.Б. Гребенюк. – Калининград: Калинингр. гос. ун-т, 2000. – 572 с.

УДК 37.091.12.011.3-051:78:37.015.31

Щолокова О.П.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОСВІТНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Автором на основе компетентностного подхода рассмотрена сущность просветительства как условия художественно-педагогической деятельности учителя музыки. В этом процессе отмечается необходимость формирования умений интерпретировать произведения искусства с применением эстетических категорий.

Ключевые слова: учитель музыки, компетентность, просветительская деятельность.

Сьогодні, на початку ХХІ століття, як ніколи гостро постало завдання осмислення та пізнання буття, створення нової філософії освіти, відкритої до таємниць життя людини, її прагнень, життєвого досвіду. На цій основі формується нова педагогіка – педагогіка компетентності, відповідальності людини. Її завданням стає осмислення своїх здобутків, своїх уроків, освоєння нових цінностей.

Відповідно до цих завдань поглиблюється фахова підготовка вчителів мистецького профілю, яка спрямовується на формування цілісного культурологічного світогляду, вміння аналізувати і синтезувати мистецькі явища, виявляти їх естетичні цінності та моральні якості. Сучасний вчитель повинен бути художньо-освіченою особистістю, тобто мати достатні компетенції у різних галузях

мистецтва для здійснення своїх професійних функцій, зокрема й такої важливої в сучасних умовах як просвітницька діяльність.

У науковій літературі динаміка тлумачення поняття “компетентність” простежується від фіксації якості освоєння результатів змісту освіти через предметні знання, уміння і навички (В.П. Безпалько, І.Я. Лернер, В. Сласьонін) до виокремлення особистісного її аспекту – формування мотивацій, потреб, інтересів (І. Бех., І Зязюн, Б. Гершунський). Ми розглядаємо поняття “компетентність” з культурологічних позицій, підкреслюючи тим самим його орієнтацію на духовні структури особистості, на індивідуальне переживання чуттєвого досвіду, втіленого у творах світового мистецтва.

Такий підхід дозволяє розглядати художню компетентність у двох аспектах. У вузькому плані це - уміння читати «коди» мистецьких творів, яке включає конкретні знання про основні жанри, типи фактури, формоутворюючі елементи, тобто всього того, що служить своєрідним “будівельним матеріалом” художнього мислення майбутнього фахівця. Саме в такому плані термін “художня компетентність” зустрічається у роботах Л. Столовича, М. Кагана, С. Раппопорта та інших авторів, які вивчали проблеми мистецтва як соціального феномена.

В контексті мистецької освіти та професійної підготовки майбутнього вчителя цей термін означає не тільки вміння конструювати педагогічний процес, але й поєднувати глибокі професійні знання та особистісні якості. Він пов’язаний з подоланням професійної обмеженості і передбачає розгляд фахових питань з широких філософсько - методологічних і соціально-культурних позицій. Відповідно ми розглядаємо компетентність в галузі професійної мистецької освіти як *особистісну характеристику, яка включає три компоненти: когнітивний (фахові знання), операційно-процесуальний (спеціальні мистецькі вміння і навички), аксіологічний (інтеріоризовану систему художніх цінностей у взаємодії з професійно значущими якостями).*

Отже фахова підготовка вчителя мистецьких дисциплін повинна передбачати формування різнобічних професійних якостей, ключовими елементами яких стає широка культурологічна освіченість, творче мислення і власні світоглядні установки. Її особливість полягає не тільки у передачі певного змісту і формуванні відповідних вмінь і навичок, а, перш за все, у розвитку творчої індивідуальності та моральної свідомості, у спільному духовному зростанні вчителів і учнів.

Компетентне ставлення особистості до своєї професійної діяльності означає потребу в самопізнанні й самореалізації. В цьому контексті важливо глибше усвідомити сутність просвітництва як художньо-педагогічної діяльності. Визначаючи освіту не тільки як передачу певної суми знань, а перш за все – як інтелектуальне виховання учнівської молоді, просвітництво необхідно розглядати як форму духовного спілкування, що пронизує всю художньо-естетичну діяльність вчителя музики, оскільки в умовах інфляції загальнолюдських цінностей (духовних, культурних, моральних) актуалізувалась її розвивальна функція. Сьогоднішній учень, що приходить до школи – це індивід, який перебуває у стані постійних динамічних змін щодо усвідомлення мистецьких явищ. Хто ж як не вчитель може навчити учнів розглядати ці явища всебічно, в динамічному зв’язку, допомогти дивитися на минулі творчі досягнення з сучасних позицій. Отже, художньо-педагогічна інтерпретація стає ключовою проблемою просвітницької діяльності вчителя, вирішення якої допомагає йому знайти у художніх творах точку перетину інтелектуального і емоційного, морального і соціального у процесі прилучення школярів до мистецтва.

Мистецтво завжди інтерпретується людьми, котрі його усвідомлюють. Різні особи сприймають той чи інший художній твір у відповідності із своїм життєвим досвідом та індивідуальними особливостями. Твори мистецтва минулих часів у кожен наступну епоху інтерпретуються згідно суспільним обставинам та світогляду. Тобто мистецтво чинить свій суспільний вплив в процесі інтерпретації, поза неї воно фактично не існує.

Втім, інтерпретація в галузі мистецтва можлива тільки на основі об’єктивного змісту мистецтва і може бути припущена лише у межах конкретної суті художнього твору. У протилежному випадку вона перетворюється у свавілля.

Загальновідомо, що сприймання творів мистецтва відрізняється великим впливом суб’єктивності, оскільки ці повідомлення з самого початку розраховані на актуалізацію індивідуального досвіду людини, яка їх сприймає, на її співставлення власних естетичних оцінок з оцінками митця. Тому поліваріантність розуміння є специфічною особливістю художнього сприйняття. Твір мистецтва несе інтерпретатору інформацію, яка нерозривно пов’язана з процесом пізнання, проникнення на основі аналізу та синтезу в образну будову твору, в його суть та художню ідею.

В результаті художню інтерпретацію можна розглядати як творчий процес, спрямований на

створення певного продукту (критичного аналізу або популяризації), який пронизує інтерпретаторську діяльність на всіх етапах роботи - від початкового осмислення первинної творчості (діяльності автора) до сприймання або відтворення. Поза цих актів було б неможливо проникнути у глибини шедеврів світового мистецтва. Аналізуючи індивідуальний або сукупний досвід митців, художня інтерпретація може збагатити художні цінності минулого, актуалізувати їх суть, зробити їх близькими і зрозумілими сучасній аудиторії.

Практичним втіленням його діяльності стає вміння вербально інтерпретувати художні цінності, вміщені у творах мистецтва. Розповідь вчителя повинна стати не тільки сумою художніх фактів та художньої інформації, а й цілеспрямовано впливати на почуття дітей, тобто сприяти розумінню художніх творів.

У своїй роботі вчителю необхідно мати на увазі, що розуміння художніх творів - процес діалогічний, який передбачає активне відношення учнів до творів і органічно поєднує як бережливе ставлення до думок автора, так і усвідомлення власного "Я". В той же час воно не зводиться до "емоційного" наповнення художнього твору власним змістом. Справжнє розуміння включає переорієнтацію свідомості дитини у відповідності з світоглядними й моральними цінностями. Тому, увага педагога до розуміння учнями художніх творів виступає важливим чинником художньо-естетичної освіти.

На жаль, ці положення поки що недостатньо враховуються у процесі фахової підготовки студентів до просвітницької діяльності. Тобто всі фахові дисципліни вже на етапі бакалаврату повинні у тій чи іншій мірі надавати студентам можливість включатись у інтерпретаційний процес і розглядати музичні твори з позицій їх художньо-естетичного впливу на учнів.

У контексті цієї діяльності важливо залучати широке коло естетичних категорій, які об'єднуються у певні групи, наприклад: відображення дійсності у мистецтві; структура аналізу; онтологія мистецтва; сприймання мистецтва; порівняльний аналіз мистецтва. Коротко розглянемо ці естетичні категорії з урахуванням їх можливого використання у художньо-педагогічній інтерпретації.

У першій групі – відображення дійсності у мистецтві - основним поняттям є *художній образ* – специфічна для мистецтва форма відтворення думок і почуттів митця. У кожному виді мистецтва він має свою особливу структуру, залежить від змісту твору і матеріалу, в якому цей зміст втілюється. В одних жанрах дане поняття виступає у образі людини, в інших – як образ природи або речі. Але у всіх випадках способом сприйняття художнього образу залишається не тільки його споглядання, а й переживання. Студенти повинні усвідомити, що художній образ, навіть якщо він виступає узагальнено (наприклад в музичному мистецтві), може викликати безкінечну різноманітність конкретних тлумачень і асоціацій.

Інша категорія – *художній метод* (або творчий метод) представляє систему принципів, якими керуються митці у своїй творчій діяльності. Відповідно можна говорити про творчий метод окремих митців, наприклад, Баха, Мікельанджело, Дюрера, Бетховена, Шопена, Лятошинського, Рєпіна, Л. Толстого та ін. У сукупності певні художні методи формують певні течії (напрямки) у мистецтві (класицизм, бароко, романтизм тощо).

Категорія «*Художня концепція*» – це образна інтерпретація життя та його проблем у творах мистецтва або у творчості митця в цілому. Відповідно до історичного життя художнього твору, а також до змін у поглядах публіки, яка сприймає той чи інший твір, художня концепція виступає різними аспектами, зберігаючи при цьому основну моральну думку. Вона завжди об'єднує весь твір або серію творів одного художника і містить основну його думку.

Другу групу утворюють категорії: композиція, художній простір і час, колір.

Композиція – це спосіб побудови художнього твору (або співвідношення частин художнього твору), що зумовлені його творчим задумом, змістом, характером і призначенням. Дане поняття відноситься до всіх видів мистецтва, але в кожному з них має свою специфіку.

Художній простір визначається як специфічна форма просторових відношень, властивих творах мистецтва. Певні твори існують у реальному просторі; у площині розгортаються картини, гравюри, кінокадр; у тримірному просторі скульптура і архітектурні споруди, мізансцена у спектаклях, танець. В той же час всі види мистецтва виявляють інший тип просторових відношень образів: простір цілеспрямовано змінює реальність згідно ідей, поетичних уявлень і почуттів митця.

Головною особливістю *художнього часу* є образне відображення руху природного і соціального буття. Ця категорія не тільки відображає реальний час, а й за допомогою художніх засобів передає, як цей час усвідомлюється і оцінюється людиною. У різних галузях мистецтва це відбувається по різному.

Колір і тембр є важливими художніми засобами мистецтва. Заснованими на природі зорових і слухових відчуттів і здатності відображення розмаїття навколишнього світу у всьому його

кольоровому багатстві. Кожний колір і тембр чинить різний вплив на людину.

Третю групу представляють категорії: художній твір, класика, художній стиль, масове і елітарне мистецтво.

Художній твір – це продукт художньої творчості, в якому втілений задум його творця у чуттєво-матеріальній формі. Художній твір може бути одноосібним або ансамблевим, розгорнутим у просторі і часі, самодостатнім або таким, що вимагає виконавства. Вплив художнього твору може бути не однаковим: одні дивляться на нього з точки зору практичної користі, інші – духовної насолоди.

Художність твору проявляється у повноті розкриття задуму, у цілісності, яка виражається врівноваженістю всіх частин. Разом з тим художня цілісність твору не завжди адекватна його зовнішній закінченості. Іноді начерк, ескіз бувають у змістовно-художньому відношенні такими точними, що перевершують за своєю значимістю і довершеністю масштабні художні твори (наприклад, у Леонардо да Вінчі, А. Матісса, П. Пікассо, О. Скрябіна). Важливо враховувати, що художній твір, не зважаючи на свою стабільність, постійно змінюється залежно від історичного розвитку, зміни смаків, напрямків і течій. Не змінюючись століттями, твір тим не менше історично змінюється, набуває інших відтінків, нових смислових і ціннісних орієнтирів.

Поняття “*класика*” у мистецтві має декілька значень: художня спадщина світової та вітчизняної культури, що має величезну естетичну цінність; досконалі твори мистецтва, які є художніми зразками в історії мистецтва; художня спадщина античності; мистецтво, яке характеризується мірою і гармонією, певною стриманістю у використанні художніх засобів виразності, відсутністю різких, контрастних співставлень. За визначенням Г. Гегеля, у класиці не має нічого незначного і невиразного, все виявляє рух і життєвий пульс. У класичному творі все гармонійно поєднується.

Друга категорія цієї групи – *масова культура* – орієнтує духовні і матеріальні цінності на “усереднений” рівень розвитку масових користувачів. Основним розповсюдженням цієї частини культури служать засоби багатотиражної комунікативної техніки (книгодрукування, преса, радіо, телебачення, відео і звукозапис). Можна говорити про те, що масова культура значно впливає на формування естетичних смаків, інтересів і потреб певної частини населення, тому природно, що цей факт можна оцінювати як з позитивного, так і з негативного боку, оскільки на перший план виходить тільки її розважальна функція.

На відміну від масової культури *елітарне мистецтво* орієнтується на невелику групу людей, які вміють художньо сприймати мистецькі твори. З одного боку його можна розглядати як позитивне явище, завдяки якому художньо освічені люди можуть протистояти аморфному натовпу і відстоювати справжні художні цінності. З іншого – це важко доступні для розуміння художні твори, відзначені печаткою естетизму і орієнтовані на певні естетичні смаки.

Четверту групу становлять категорії художнього сприймання і художньої насолоди. *Художнє сприймання* – це вид діяльності, який виражається у цілеспрямованому сприйнятті творів мистецтва. Між твором і сприймаючим суб’єктом завжди існує певна дистанція, тобто усвідомлення умовності відображеної дійсності. Продуктом художнього сприймання стає вторинний образ і смисл, який співпадає або не співпадає з образами та ідеєю, що були задумані автором. Існують так звані ключові моменти цього процесу: установка на сприйняття художнього твору; емоції, враження; радість впізнання образів, що очікуються, їх розвиток на основі асоціацій та своїх власних уявлень. Художнє сприймання – особистісний процес, який протікає у глибині свідомості і важко фіксується при спостереженні.

Художня насолода тісно зв’язана з попередньою категорією. Вона трактується як безпосереднє емоційне переживання людиною свого відношення до мистецьких творів. Художню насолоду відчуває кожна людина, але чим багатше її життєвий досвід, чим більше людина естетично розвинута, тим глибше її індивідуальні почуття.

І врешті до п’ятої групи відноситься категорії, що використовуються у процесі порівняльного аналізу творів мистецтва. Вони включають такі поняття: художня взаємодія, напрямок, течія.

Художня взаємодія – це різні впливи одних художніх явищ на інші, взаємозв’язок між елементами мистецтва, різні форми культурного діалогу в середині мистецтва даної епохи або сучасного мистецтва з минулим.

Категорія “*Напрямок*” проявляє себе через сукупність творів. Її можна представити як історично утворені загальні художні явища, котрі є характерними для певної епохи і творчості митців. Ці явища об’єднуються певною єдністю ідейно-естетичних орієнтацій і принципів художнього відтворення дійсності.

Течія є варіантом стійкої художньої концепції світу, яка властива напрямку; вона виступає

частковим явищем по відношенню до цілісного напрямлення.

Застосування представлених категорій у фаховій підготовці студентів різних мистецьких спеціальностей надасть їй значущості, компетентності і дозволить позбавитись неадекватного розгляду мистецьких явищ та дилетантизму.

Таким чином, художньо-педагогічну інтерпретацію слід розглядати як важливу умову фахової компетентності майбутніх вчителів різних мистецьких спеціальностей. Вона може відбуватися за умов широкої культурологічної підготовки в процесі вивчення історії мистецтва та теорії художньої культури з урахуванням їх методичної спрямованості у художньо - педагогічну діяльність.

Література

1. **Вельфлин В.** Основные понятия истории искусства. – СПб : Мифрил, 1994 . - 427 с.
2. **Гуренко Е.Г.** Проблемы художественной интерпретации /философский анализ/ - Новосибирск, 1962.- 256 с.
3. **Зельдмайер Н.** Искусство и истина: теория и методика истории искусства / Пер. с нем. – СПб : Аxioma, 2000. - 272 с.
4. **Успенский Б.А.** Семиотика искусства .- М. : Искусство ,1995. - 380 с.
5. **Шимунек Е.** Эстетика и всеобщая теория искусства.- М. : Прогресс, 1989. - 247 с.

УДК 37:091.12.011.3-051:78:37.015.31

Дворник Ю.Ф.

ТВОРЧІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ У СТРУКТУРІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статье обосновывается системообразующая роль творческих качеств учителя музыки в структуре педагогической деятельности. Отмечается, что динамичность и многоуровневость этой структуры создает существенные трудности в ее исследовании. Указывается, что формирования творческих качеств личности будущего учителя в значительной степени способствует его профессиональной самореализации.

Ключевые слова: творческие качества, творческая личность учителя, структура педагогической деятельности.

В умовах гуманізації навчально-виховного процесу основна увага вчених і педагогів-практиків зосереджується на таких теоретичних аспектах освіти, які забезпечують можливість творчого розвитку та самореалізації особистості, формування інтелектуального, культурного і творчого потенціалу кожної молодої людини. Сучасні знання фахівців повинні характеризуватися неперервним оновленням і розширенням. Для цього необхідно не тільки постійне професійне самовдосконалення, а й активний розвиток творчих якостей, що, у свою чергу, має сприяти реалізації і самореалізації як у житті, так і в професійній діяльності.

Оновлення педагогічного процесу в сучасній школі визначає й нові вимоги до діяльності вчителя. Щоб закріпити прорив до гуманістичної, національної школи, суспільству необхідно плекати яскраву особистість учителя. І хоча більшість учених погоджується з тим, що це має бути творчий педагог, здатний до розвитку задатків, таланту дитини, збереження її індивідуальності, усе ж ще недостатньо уваги приділяється саме становленню творчої особистості майбутнього вчителя, вихованню в нього професійно-педагогічної спрямованості мислення, озброєнню його загальнопедагогічними знаннями й уміннями на ґрунтовній психологічній і фізіологічній основі. Існують також суперечності між вимогами до педагогічної праці, що повинна бути індивідуально-творчою, і типовою, заформалізованою підготовкою майбутнього педагога до його професійної діяльності; між бажанням сформувати творчі якості учителя і нерозумінням їх як структурного компоненту педагогічної діяльності [6, с. 81]. Відтак завдання нашої статті є обґрунтування системоутворної ролі творчих якостей у структурі педагогічної діяльності вчителя музики.

Дана проблема тією чи іншою мірою вже піднімалася Н. Волковою, В. Загвязинським, Н. Кузьміною, Н. Мойсеюк, Г. Падалкою, С. Сисоєвою, В. Слатьоніним, О. Смоліною, Н. Ткачовою, Л. Туріщевою, А. Щербаковим, В. Ягуповим та ін., однак одностайної думки щодо сутності означеного феномену вчені так і не дійшли.

М. Каган визначив чотири основних види людської діяльності: пізнання, ціннісна орієнтація, спілкування, перетворення. Він підкреслював, що в реальності всі елементарні види діяльності виступають у різноманітних формах їх перетину і взаємодії. Особливо це стосується, вважав філософ,